QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

AFORIZM KOMPONENTLARINING SEMANTIK TAHLIL XUSUSIYATLARI

https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.049

Xudoyberdiyeva Oydin Ismoil qizi
DTPI tayanch doktorant
oydinmarjin92@gmail.com

Annotation: The significance of this research lies in its integrated approach to examining the aphorism as a complete and coherent text. Special attention is given to incorporating into the scientific framework those communicative and extralinguistic factors that influence both the creation of the text and its interpretation. From the perspective of communicative stylistics, the aphorism is viewed as a distinct type of text characterized by specific linguistic, cultural, and genre-related features. The aim of the article is to explore the key structural mechanisms involved in shaping an aphorism as an integral text, as well as to analyze how its structure is determined by its semantic and pragmatic characteristics.

Key words: aphorism, literary text, linguistic and stylistic specificity, structural and semantic features, context, pragmatic effect, value picture of the world.

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotning dolzarbligi aforizmni yaxlit va tugallangan matn sifatida kompleks (integral) yondashuv asosida o‘rganish bilan belgilanadi. Ayniqsa, matnning yaratilishi va uning talqin qilinishini belgilovchi kommunikativ hamda ekstralingvistik omillarni ilmiy paradigma doirasiga kiritish muhim ahamiyat kasb etadi.Kommunikativ stilistika nuqtai nazaridan aforizm til, madaniyat va janr xususiyatlariga ega bo‘lgan alohida matn turi sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolaning maqsadi aforizmni yaxlit matn sifatida shakllantiruvchi asosiy strukturaviy mexanizmlarni hamda uning bunday tuzilishining aforizm semantikasi va pragmatikasi bilan bog‘liqligini o‘rganishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Aforizm, badiiy matn, lingvistik va uslubiy o‘ziga xoslik, strukturaviy va semantik xususiyatlar, kontekst, pragmatik ta’sir, qadriyatlar manzarasi.

KIRISH

Kommunikativ stilistika zamonaviy konsepsiyalarida aforizm o‘ziga xos lingvistik-uslubiy va janr xususiyatlariga ega bo‘lgan maxsus matn sifatida talqin etiladi. An’anaviy ravishda aforizmlar qisqalik bilan ajralib turadigan, falsafiy mazmunga ega va semantik jihatdan yakunlangan hukmlar sifatida tushuniladi. Bunday hukmlar muayyan muallif shaxsiyati bilan bog‘liqligini saqlab qoladi hamda obrazli shaklga ega bo‘ladi.

Aforizmlar, shuningdek, kognitiv-pragmatik va lingvomadaniy yondashuvlar nuqtayi nazaridan ham o‘rganiladi. Masalan: “aforizmlar muayyan til jamoasining an’analari, asoslari, dunyoqarashi va mentalitetining o‘ziga xosligi haqida katta hajmdagi ma’lumotni o‘zida mujassam etadi”.

Zamonaviy tilshunoslikning ilmiy paradigmasida aforizmni kichik hajmli yaxlit matn, alohida semiotik va kommunikativ maqomga ega bo‘lgan bayonot sifatida ko‘rib chiqish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Aforizm murakkab hodisa sifatida tilshunoslik tadqiqotlarining dolzarb obyektidir va u bir necha yo‘nalishlarda rivojlanadi. Ular orasida kommunikativ-stilistik, kognitiv-pragmatik, lingvomadaniy hamda struktur-semantik yo‘nalishlar ustuvor hisoblanadi. Kommunikativ stilistika aforizmning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashtirish uchun zarur sharoit yaratadi, xususan, uning badiiy va obrazli nutqiy konkretlashuvini asosiy belgi sifatida e’tirof etadi. Badiiy matnning mazkur asosiy xususiyati uni oddiy matndagi obrazli konkretlashuvdan farqlovchi qator ekstralingvistik omillar bilan belgilanadi. Shu munosabat bilan, badiiy obrazli nutqiy konkretlashuv tushunchasi og‘zaki obrazlilikni anglashdan ancha kengroq ekanini ta’kidlash muhimdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Aforizmlar turli ijtimoiy sohalarda (fan, san’at, siyosat, huquq, din, kundalik hayot va boshqalar), rasmiy va norasmiy kommunikativ vaziyatlarda qo‘llaniladi hamda mantiqiy va obrazli tafakkurni uyg‘unlashtiradi. Bunga aforizmning estetik, kommunikativ va ekspressiv kabi funksiyalar majmui yordam beradi.

Matnning lingvistik talqini uning konstitutiv belgilarini — umumahamiyatlilik, ifodalilik, axborot zichligi (ixchamlik) — aniqlash hamda aforizmni matnning alohida turi sifatida mantiqiy-semantik va lingvistik jihatlar o‘rtasidagi o’zaro bog‘lanishlarni tavsiflash imkonini beradi.

Aforizmlar lingvistika va falsafaning kesishmasida joylashgan murakkab janr sifatida uzoq vaqtdan beri tadqiqotchilar e’tiborini tortib kelmoqda. Ushbu bo‘limda aforizm komponentlarining semantik xususiyatlariga oid asosiy yondashuvlarni aforizmning lingvistik tabiati va kognitiv tahlili, semantik komponent tahlili va lingvokulturologik yondashuv kabi yo‘nalishlarga bo‘lish mumkin:

1. Aforizmning lingvistik tabiati va kognitiv tahlili

Ko‘pgina tilshunoslar aforizmni “siqiq” (kompressiyalangan) matn sifatida o‘rganishgan.

F. de Sossyur va uning izdoshlari aforizmdagi belgi va ma’no munosabatiga to’xtalgan bo’lsa, zamonaviy tilshunoslikda Lakoff va Jonsonning kognitiv metafora nazariyasi aforizmlarning ichki semantikasini ochishda asos bo’lib xizmat qiladi.

O‘zbek tilshunosligida Sh. Safarov kognitiv tilshunoslik doirasida ma’no ko’chish turlarining aforizmlardagi in’ikosini tadqiq etgan.

2. Semantik komponent tahlili (Componential Analysis)

Aforizm tarkibidagi har bir so‘z (leksema) o‘zining denotativ va konnotativ ma’nolari bilan butun bir matnning g‘oyasini belgilaydi.

Y. Nayda va D. Kats kabi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan semantik komponentlar tahlili usuli aforizmlardagi yashirin ma’nolarni (semalarni) aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, aforizm komponentlari orasida antonomiya va paradoks semantik ziddiyatni hosil qilib, fikrning ta’sirchanligini oshiradi.

3. Milliy-madaniy va lingvokulturologik yondashuv

Aforizmlar faqatgina mantiqiy xulosa emas, balki xalqning madaniy kodi hisoblanadi.

V. Telia va V. Maslovaning frazeologiya va paremiologiya sohasidagi ishlari aforizm komponentlarining etnomadaniy xususiyatlarini tahlil qilishda muhim o’rin tutadi.

O’zbek olimlaridan B. Sarimsoqov, H. Abdurahmonov va Z. Narmuratovlar aforizmlarni maqol va matallardan farqlovchi semantik chegaralarni belgilab berishgan.

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, aforizmlarning umumiy lingvistik xususiyatlari keng o’rganilgan bo’lsa-da, ularning komponentlar darajasidagi semantik transformatsiyasi va kontekstual ma’no o’zgarishlari hali ham chuqur tadqiqotni talab etadi. Ushbu maqola aynan shu bo’shliqni to’ldirishga yo’naltirilgan.

Aforizmlarni o‘rganishning kognitiv-pragmatik yo‘nalishi ularning aforistik diskursni va etnos hamda til shaxsining mentaliteti bilan belgilanadigan lisoniy dunyo manzarasini tashkil etuvchi xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi. Struktur-semantik yondashuv esa aforizmlarning paremiologik dunyo manzarasidagi o‘rnini, ularning maqollar, matallar va boshqa frazeologik birliklar bilan o‘zaro bog‘liqligini[47], shuningdek, aforizmning kichik hajmli yaxlit matn sifatidagi o‘ziga xosligini[48] [49], jumladan, intertekstual jihatini ham tavsiflashga qaratilgan.

Aforizm matnning alohida turi sifatida bir tomondan mustaqillik xususiyatiga ega bo‘lgan nutqiy asar, ikkinchi tomondan esa mikro-matn (makrokontekst tarkibiy qismi) hisoblanadi [50]. Shu bilan birga, bu xususiyatlar bir xil aforizmga nisbatan ham qo‘llanishi mumkin[51], bu esa uning tuzilishi va funksiyalarini belgilaydi.

Struktur mezon asosida ajratilgan va kirish (introductiv) aforizmlar farqlanadi. Ajratilgan aforizmlar — muallifning o‘zi tomonidan aforizm sifatida e’tirof etilgan bayonotlardir; bu holat ba’zan ularni muallifning o‘z hikmatli so‘zlari to‘plamiga birlashtirish imkonini beradi. Janrning o‘zi — “aforizm” nomi — kitob sarlavhalarida har doim ham uchramaydi (masalan, “Har kun uchun”, “Hayot yo‘li” — Lev Tolstoy asarlari). Ba’zan mualliflar ushbu atamaning

[47] Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2016. – № 4(58). – С. 121–123.

[48] Izomovich R. Z. On the Basis of Information-Discursive Analysis // Indonesian Journal of Innovation Studies. – 2022. – Vol. 18.

[49] Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. – М.: Наука, 1990.

[50] Ikromovich A. I. Linguistic Simplicity of Aphorisms in English and Uzbek // Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. – 2022. – Vol. 3, № 12. – P. 39–43.

[51] Kurbanov S. The Theme of Father-Daughter Relationship in “To Kill a Mockingbird” by Harper Lee // Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences. – 2023. – P. 144–147. – URL: https://openconference.us/index.php/ysc/article/view/804

sinonimlaridan foydalanadilar (masalan, “Maksimalar va axloqiy mulohazalar” — Francois de La Rochefoucauld). Shunga qaramay, janr nomining o‘zi bevosita qo‘llangan holatlar ham mavjud (masalan, “Parchalar va aforizmlar” — Pyotr Chaadaev).

NATIJALAR

Kirish (introductiv) aforizmlar badiiy, publitsistik yoki ilmiy matnning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lgan, biroq ularda konseptual jihatdan muhim g‘oyalar ifodalanganligi sababli (bu holatda ma’lum konseptual soha tarkibiga kiruvchi leksemalar va leksik birikmalar marker vazifasini bajaradi) hamda hajman chegaralanganligi (uch jumladan oshmasligi) asosida yirik matndan ajratib olinadigan hikmatli so‘zlar sifatida o‘rganiladi.

Bizning fikrimizcha, agar aforizm dastlab alohida ajratilmagan bo‘lsa, balki matn ichida uning semantik va struktur komponenti, ya’ni matn doirasidagi alohida sintaktik birlik sifatida taqdim etilgan bo‘lsa, u holda u tilshunoslik nuqtayi nazaridan faqat yaxlit matn sifatida o‘rganilishi mumkin. Bunday holatda uning semantik tuzilmasi yanada universal ma’no kasb etadi: u nafaqat ajratib olingan muayyan kontekstga, balki ontologik mazmunga ham taalluqli bo‘ladi.

Boshqacha aytganda, aforizmning strukturaviy va funksional avtonomligi faqatgina u muayyan kontekstdan ajratib olinganda, badiiy matn koordinatalarida uning dastlabki ma’nosi transformatsiyaga uchragan taqdirdagina yuzaga keladi. Aforizmning struktur-semantik tashkil topish mexanizmlari bunday tugallangan matnga xos ayrim semantik xususiyatlar bilan belgilanadi. Avvalo, aforizm lakonik hajmga ega bo‘lishi lozim; uning mazmuniy koordinatalarida inson mavjudligining jihatlarini yorituvchi, tafakkurni umuminsoniy qadriyatlarga yo‘naltiruvchi hamda ontologik jihatdan muhim savollarga javob bera oladigan muayyan universal g‘oya mujassam bo‘lishi kerak.

Shuningdek, katta hajmli yaxlit matn ichida aforistik bayonning shakllanishiga tilga oid bo‘lmagan (ekstralingvistik) omillar ham ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlash muhim; aynan shu omillar orqali aforizm vositasida lingvomadaniy mazmun ifodalanadi. Aforizmlarning struktur tashkil topish mexanizmlarini yoritish, eng avvalo, ularni makrokontekstdan to‘g‘ri ajratib olish uchun zarurdir. Aforizm semantikasi uni o‘rab turgan kontekstdan kengroq bo‘lishi, kontekstual va vaziyatga xos cheklovlardan xoli bo‘lishi lozim. Masalan: “Umuman olganda, inson qancha narsaga muhtojligi noma’lum. Ehtimol, u zarur bo‘lganidan ko‘proq, ammo xohlaganidan kam emasdir”[52].

Keltirilgan aforizm haqiqatan ham universal ma’noga ega bo‘lgan bayonotdir; bu ma’no “inson” leksemasi hamda boshqa grammatik vositalar (qancha kabi olmoshlar, ko‘proq, kamroq kabi sifatlarning qiyosiy darajasi va boshqalar) orqali ifodalanadi.

MUHOKAMA

[52]Зощенко М. М. Голубая книга: сборник рассказов. – Режим доступа: https://librebook.me/tom_5__golubaia_kniga/vol1/1 (дата обращения: 27.07.2020).

Aforizm potensial ravishda mulohaza yuritish, fosh etish va malomat qilish, ogohlantirish, (o‘zini) oqlash, tasdiqlash, asoslash, avtoritetga (jumladan, muallifning o‘ziga) murojaat qilish, rag‘batlantirish, maslahat berish, bilim berish, estetik ta’sir ko‘rsatish kabi pragmatik yo‘nalishlar bilan tavsiflanadi .

Aforizmni tizimli-stilistik tahlil nuqtayi nazaridan o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, muallif aforizmni kengroq kontekst tarkibiga turli usullar bilan kiritishi mumkin. Aforizm matn ichida har doim ham transformatsiyaga uchramaydi: u semantik jihatdan kontekstga bog‘liq bo‘lmasligi mumkin, uning mustaqil matn sifatida taqdim etilishi esa struktur-semantik va leksik-grammatik tuzilishida o‘zgarishlarni keltirib chiqarmaydi.

Bunday aforizmlar ularni o‘rab turgan kontekstga nisbatan avtonom hisoblanadi. Masalan: “Ba’zilarimiz yaxshi maosh oladi. Ba’zilar kreditlar evaziga yutadi. Ayrimlar hatto pullarini qayerdan olayotganini ham biladi. Ammo boylik nima ekanini deyarli tasavvur qilmaymiz”[53].

Bu yerda ta’kidlash joizki, ajratib ko‘rsatilgan aforistik bayonning avtonomligi “biz” va “ba’zilar” kabi olmoshlarning qo‘llanishi orqali namoyon bo‘ladi; bu esa ifodalangan vaziyatning qo‘llanish doirasini eng keng adresatga qadar kengaytiradi.

Aforizmning alohida turdagi yaxlit matn sifatidagi tuzilishini belgilovchi muhim semantik xususiyatlardan biri — uning umumahamiyatliligidir. Umumahamiyatlilik deganda, aforizmda mujassam bo‘lgan axborotning keng adresat uchun muayyan qiymatga egaligi tushuniladi. Umumiy ahamiyatning kognitiv asosi nutq predmetining dolzarbligi va bayonning falsafiy chuqurligi bilan shakllanadi; bu esa, o‘z navbatida, ontologik ma’nolar bilan ta’minlanadi.

Aforizm tuzilmasida umumahamiyatlilik didaktiklikning ochiq ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, Mikhail Zoshchenko: “Fan mukammal emas. Haqiqat — vaqtning qizi”[54].

Bu yerda umumiy ahamiyat izchil ravishda amalga oshiriladi, avvalo, u adresatni o‘zining fon bilimlari va tajribasiga murojaat qilishga undaydi: darhaqiqat, inson haqiqatni bir zumda anglay olmaydi, buning uchun mehnat va vaqt talab etiladi.

Bizningcha, ushbu aforizm muallifning lo‘nda bayon va ularning qat’iy mantiqiy izchilligini samarali qo‘llagani sababli o‘ziga xos pragmatik xususiyatga ham ega: fan — “haqiqatni anglash vositasi” — haqiqat.

Kirish aforizm ajratib ko‘rsatilgan muayyan badiiy matnda umumahamiyatlilik turli tuslarga ega bo‘lishi mumkin: bu — nasihatgo‘y (didaktik), pragmatik yoki mushohadaviy-axborot yo‘nalishdagi umumiy ahamiyatdir. Biroq umumahamiyatlilikning barcha namoyon bo‘lish holatlarida hukmning umumiyligi ustuvor bo‘lib qoladi va u nutqiy ifodaning

[53] Rasulov Z. О дискурсивном анализе в современной лингвистике // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2022. – № 25(25).

[54] Ruziyeva N. Evfemizm va sinonimiya munosabati xususida // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2023. – № 36(36). – URL: https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10021

ta’sirchanligi bilan mustahkamlanadi. Masalan: “Urush, menimcha, texnika mutlaq aniqlikka erishganda bema’nilikka aylanadi”[55].

Keltirilgan aforizmda umumiy ahamiyat umuminsoniy qadriyatlarga va urushga qarshi ruhiy ko’tarinkilikga murojaat qilish orqali ta’minlanadi. Shu bilan birga, aforizm semantikasi zamonaviy o‘zgaruvchan dunyoni tavsiflovchi pragmatik xususiyatlarni ajratib ko‘rsatish orqali aniqlashtiriladi: muallifning fikricha, urush olib borishning texnik vositalari natijaga erishish samaradorligi jihatidan mukammal darajaga yetganda, u ziddiyatlarni hal etishning ommabop usuli bo‘lishdan to‘xtaydi.

Paradoksal ravishda, aforizm umumiylikning nol darajada namoyon bo‘lishi holatida ham o‘zining umumahamiyatliligini saqlab qoladi; buni aniq tarixiy yoki epigrammatik xarakterdagi aforizmlarda kuzatish mumkin. Masalan: “Aslida, bizda boylar yo‘q. Ammo badavlat odamlar bor”[56].

Bu yerda shuni alohida ta’kidlash lozimki, aforizmning struktur-semantik tashkil etilishiga asos bo‘lgan qarama-qarshilik muayyan tarixiy manbaga ega. Zero, Mikhail Zoshchenko o‘z badiiy matnlarini sobiq ittifoq hokimiyatining dastlabki yillarida yaratgan, bu esa boylikni inkor etish rasmiy mafkura tarkibiga kirganini anglatadi.

Shunga qaramay, aynan mafkuraviy ko‘rsatmalar bilan nomuvofiqlik Zoshchenko matnlaridagi satiraning asosini tashkil etadi. Shu bois “boy” va “badavlat” kabi sinonimlarning qo‘llanishi yangi aniqlashtiruvchi uslubiy hamda semantik tus oladi.

Umumiy ahamiyat shuningdek, bir qarashda ironik yoki hazilona yo‘nalish bilan tavsiflangan aforizmlarda ham namoyon bo‘lishi mumkin. Bunday aforizmlarda baholash jihati oldinga chiqadi va muallifning dunyoqarashiga oid qadriyat komponentlarini namoyon etadi. Masalan: “Bemorga hozir hech qanday qiymat yo‘q. Ya’ni, hamma sug‘urta kartasi orqali bepul davolanishga intiladi”[57].

Adresat dastlab shuni tushunadi: bu yerda muallif tibbiyotning asosiy maqsadi — bemorga yordam berish, oxir-oqibat davolashga qaratilgan, foyda olishga emas — muhimligini isbotlamoqda. Pragmatik ta’sir esa bu haqiqatni “teskari yo‘l” bilan isbotlash orqali yuzaga keladi va bunday ta’sir so’zlashuv uslub vositalari bilan (qiymatsiz, sug‘urta kartasi, bepul davolanish) yanada kuchaytiriladi.

Originalik tufayli aforizm ma’nosi bilan o‘quvchining ekstralingvistik tajribasi yoki til normalari o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar faollashadi. Masalan: “Aql — bu qorong‘u materiya”[58]. An’anaviy ravishda rus tilshunoslik madaniyatida aql bilim nuriga yetaklovchi sifatida tushuniladi; shu bois aforizmning paradoksal semantikasi muallifga zarur pragmatik

---

[56] Rasulov Z. О дискурсивном анализе в современной лингвистике // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2022. – № 25(25).

[57]Зощенко М. М. Голубая книга: сборник рассказов. – Режим доступа: https://librebook.me/tom_5__golubaia_kniga/vol1/1 (дата обращения: 27.07.2020).

[58]Зощенко М. М. Голубая книга: сборник рассказов. – Режим доступа: https://librebook.me/tom_5__golubaia_kniga/vol1/1 (дата обращения: 27.07.2020)

ta’sirni berishga imkon yaratadi: bayonot oson yodda qoladi. Bundan tashqari, ushbu aforizm chuqur falsafiy mazmunga ham ega — inson kognitiv faoliyat mexanizmlari murakkab, chunki kuzatuvchi o‘z ongining kognitiv mexanizmlarini jalb qilmasdan ong faoliyatini mustaqil kuzatishi imkonsiz.

Aforizmning originalik xususiyatini amalga oshirish asosini tashkil etuvchi alogizm (mantiqqa qarshi gap) — bu kundalik hayotda bir-biri bilan bog‘lanmagan hodisa va ob’ektlarning kutilmagan birikmasidir. Mantiqsizlik tufayli muallif badiiy obrazlarning to‘liq semantikasini lo‘nda shaklda ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladi, ko‘pincha shu yo‘l bilan o‘z badiiy printsiplarini belgilaydi va badiiy matnda dunyoqarash qadriyatlarini namoyon etadi. Masalan: “Va ahmoqlik — bu changallanish bilan ketadigan bosh og‘rig‘i emas”. Ushbu aforizmda pragmatik ta’sir taqqoslanmaydigan narsalarni solishtirish orqali yaratiladi (ahmoqlik — bosh og‘rig‘i), bu esa muallifning dunyoqarash qadriyatining muhim komponentini ochib beradi.

Aforizmning tuzilma va semantik tashkil etilishini belgilovchi yana bir muhim xususiyat — uning axborot zichligi (ixchamligi). Masalan: “Hech kimni sevmaslik — katta baxtsizlikdir”

Tadqiqot materialini tahlil qilish aforizmlarning struktur-semantik tashkil etilishida intertekstualikning ahamiyatini ko‘rsatadi. Masalan, Mikhail Zoshchenko mashhur matnlarga murojaat qiladi va muallifini ko‘rsatadi: “Turli ulug‘vor fikrlar o‘tayapti. Turli insoniy iboralar boshimga sig‘mayapti. Turli she’rlar esga tushadi. Pushkindan shunday bir narsa esga tushadi: ‘Dada, dada, to‘rlarimiz o‘lik odamni olib keldi…’” [59].

Keltirilgan aforistik bayonda she’riy satrlarning muallifi nomi tilga olinadi, A.S. Alexander Pushkinning “Cho‘kkan odam” (1828) she’ridan parchasi esa o‘quvchida keng lingvistik va madaniy assotsiatsiyalar uyg‘otishga mo‘ljallangan. Aforizm komediyasi bu yerda uning mantiqsizlikdadir: ulug‘vor fikrlar, insoniy iboralar va aforizmik kontekstga kiritilgan satrlar o‘rtasida semantik qarama-qarshilik mavjud.

Aforizmning intertekstualigiga yana bir namuna: “Qattiq yosh. Qattiq odatlar. Romantizm yo‘q”[60]. Bizning fikrimizcha, bu Pushkinning “Saxiy ridder” (1830) asaridagi so‘nggi satriga noaniq murojaat — “Dahshatli yosh, dahshatli yuraklar!” — Duk tomonidan aytilgan axloqiy xulosa, bu yerda faqat leksik emas, balki semantik transformatsiya oladi. Ulug‘vor jo’shqinlik esa oddiy so‘zlar bilan ifodalash orqali pasaytiriladi: “romantizm yo‘q” va “dahshatli” sifatining “qattiq” bilan almashtirilishi.

Mikhail Zoshchenkoning quyidagi aforizmida esa intertekstualik yanada murakkab tarzda amalga oshiriladi: “Aql azobni yengadi. Ammo “azob chekayotganlar” o‘z mavqeini tark etishni xohlamaydi.”

XULOSA

[59] Rakhmatova M. M., Inoyatova D. I. Conceptual and Figurative Structure of the Concept of “Ugliness” // Open Access Repository. – 2022. – Vol. 8, № 04. – P. 58–61.

[60] Зощенко М. М. Голубая книга: сборник рассказов. – Режим доступа: https://librebook.me/tom_5__golubaia_kniga/vol1/1 (дата обращения: 27.07.2020).

Ushbu maqola aforizmni yaxlit matn sifatida strukturaviy va semantik jihatdan tashkil etish mexanizmlarini tizimlashtirishga va shu asosda aforistik bayonni yirik badiiy matndan ajratish mezonlarini aniqlashga urinishdir. Aforizmning semantikasi va pragmatikasini, uni alohida matn turi sifatida belgilovchi omillarni yoritish zamonaviy tilshunoslik uchun dolzarb hisoblanadi, chunki bu nisbatan yangi tadqiqot sohasi — aforizm — chegaralari noaniq va aniq metodologiyasi mavjud emas.

Aforizmlar umumiy ahamiyatlilik, ifodalilik va ixcham hajm bilan tavsiflanadigan alohida bayonotlar sifatida harakat qiladi. Aforizmning tuzilishi va semantikasiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan muhim omillardan biri intertekstualikdir. Shuningdek, ko‘pincha aforizm tuzilmasining asosini tashkil etuvchi alogizm aforistik bayonga qo‘shimcha ifodalilik berish va g‘oyani noyob shaklda taqdim etish orqali ontologik jihatdan muhim ma’nolarni ochishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Akramov I. Linguistic Simplicity of Aphorisms in English and Uzbek // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2022. – № 24(24).
2. Alisherovna R. N. Lisoniy shaxs nazariyasi va tilshunoslikda u haqidagi qarashlar // Miasto Przyszłości. – 2023. – № 33. – B. 193–196. – URL: http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/1214
3. Ikromovich A. I. Linguistic Simplicity of Aphorisms in English and Uzbek // Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. – 2022. – Vol. 3, № 12. – P. 39–43.
4. Izomovich R. Z. On the Basis of Information-Discursive Analysis // Indonesian Journal of Innovation Studies. – 2022. – Vol. 18.
5. Kurbanov S. The Theme of Father-Daughter Relationship in “To Kill a Mockingbird” by Harper Lee // Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences. – 2023. – P. 144–147. – URL: https://openconference.us/index.php/ysc/article/view/804
6. Rakhmatova M. M., Inoyatova D. I. Conceptual and Figurative Structure of the Concept of “Ugliness” // Open Access Repository. – 2022. – Vol. 8, № 04. – P. 58–61.
7. Зощенко М. М. Голубая книга: сборник рассказов. – Режим доступа: https://librebook.me/tom_5__golubaia_kniga/vol1/1 (дата обращения: 27.07.2020).
8. Rasulov Z. О дискурсивном анализе в современной лингвистике // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2022. – № 25(25).
9. Ruziyeva N. Evfemizm va sinonimiya munosabati xususida // Центр научных публикаций (buxdu.uz). – 2023. – № 36(36). – URL: https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/10021
10. Зощенко М. М. Последний рассказ под лозунгом «Счастливый путь». – Режим доступа: http://rulibs.com/ru_zar/prose_su_classics/zoschenko/c/j135.html (дата обращения: 27.07.2020).

11. Наличникова И. А. Афоризм как жанр, малоформатный текст и универсальное высказывание // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2016. – № 4(58). – С. 121–123.
12. Федоренко Н. Т., Сокольская Л. И. Афористика. – М.: Наука, 1990.